

Назардошт ва ё дарназардошт?

Интишори сомонаи «Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон»
(<http://www.istilohot.tj>)

Назардошт ва ё дарназардошт?

Ношир: Ҳайати тадорукот Санаи интишор: 1 Январ, 2017 - 11:11

Дар корбурди ин ду қолаби вожасозӣ дар забони тоҷикӣ — «назардошт» ва «дарназардошт» андешаҳои мухталиф ибраз шудааст. Ҳадафи мо дар ин навишта баррасии ҳамин матлаб дар иртибот ба пайдоиш ва мавриди истифода қарор гирифтани ин ду вожаи мураккаб тақрибан аз охири қарни XX дар васоити ахбори умум ва аз роҳи тарҷума ворид гардидани ҳарду ин қолаб дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мебошад. Имрӯз дар бештар сабқҳои забонӣ ин вожаҳо

Назардошт ва ё дарназардошт?

Интишори сомонаи «Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон»
(<http://www.istilohot.tj>)

истифодаи фаровон пайдо карда ва аслан дар баёни мафҳумҳои русии «учёт», «с учётом», «принимая во внимание», «принятие во внимание» кор гирифта мешаванд. Вожаҳои «назардошт» ва «дарназардошт» махсуси забони форсии дари классикии муштарак ва забони форсии муосири дари Афғонистон нестанд. Ин ҳарду вожа дар забони тоҷикӣ низ аз сохтаҳои баъдӣ махсуб мешаванд.

Аз нигоҳи сохтор ин вожаҳо дар чунин қолаб ва ҷузъҳо ташкил шудаанд: назардошт аз исм + асоси замони гузаштаи масдари «доштан»; дарназардошт низ дар ҳамин қолаб, аммо бо заминаи пешванди «дар» ба вожаи мураккаби «назардошт». Дар қолаби «дарназардошт» ҷузъи «дар» ҳамон пешоянди «дар» аз феъли таркибии «дар назар доштан» мебошад. Бояд таъakkур дод, ки вожаҳои «назардошт» ва «дарназардошт» дар ҳеҷ кадоме аз фарҳангномаҳои форсӣ дарҷ нашудаанд ва ҳарду ин қолаб, ки имрӯз бо ин ду вожа дар забони тоҷикӣ истифода мешаванд, дар суннати вожасозии забони форсӣ-тоҷикӣ собиқаи корбурд надоранд ва ин вожаҳо дар фарҳангҳои дузбонаи форсӣ ба русӣ, русӣ ба форсӣ низ ёд нашудаанд. Вожаи мураккаби «назардошт» дар баёни вожаҳои русии «учёт; с учётом; принятие во внимание» дар «Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ» (ҷ.2, 2005) солҳои баъд ворид гардидааст: бо назардошти — с учётом, принимая во внимание.

Қолаби мазкур бо ҷузъи исм + асоси замони гузаштаи феъли «доштан» (дошт) метавонад шакл гирад. Ба таври мисол, чашмдошт — (=интизор доштан, чамшдор будан); нигаҳдошт — (=нигоҳ доштан, нигоҳдорӣ кардан); арзадошт — (=арза доштан); ёддошт, бо ҷузъи сифат — бузургдошт ва ғайра (Фарҳанги форсӣ ба русӣ ҷ. 2, М., 1970; Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ, Душанбе, 2006).

Вожаи арабии назар, ки дар ин қолаб истифода мешавад, дар забони форсӣ-тоҷикӣ дорои ин чанд баробариҳост, аз ҷумла: «чашм, нигоҳ; таваҷҷуҳ, илтифот, иноят; нигаристан; чашм андохтан; чашм доштан». Дар бораи маъноҳои калимаи арабии «назар» дар адаби форсӣ-тоҷикӣ муроҷиат шавад ба «Луғатнома»-и Деҳхудо (ҷ. 14), ҳамчунин муқоиса шавад ин таркибҳо: дар назар = дар чашм, дар назар омадан = ба назар омадан = ба чашм омадан (Луғатнома, ҷ.14); назар доштан = нигоҳ кардан, нигаристан, назар афканд; тамошо кардан; таваҷҷуҳ ва иноят доштан; назар гирифтани назар гардонидан (Луғатнома, ҷ.14). Маъниҳои истилоҳии вожаи «назар» (= таваҷҷуҳ; идрок; раъ; нигаристан) ва ғ. дар «Фарҳанги истилоҳоти ирфонии исломии форсӣ-англисӣ, англисӣ -форсӣ» (Техрон 1388) низ дарҷ гардидааст, ки он ниёз ба такрор надорад.

Акнун феълҳои таркибии «дар назар доштан» ва «дар назар гирифтани»-ро дар фарҳангҳои дузбонаи форсӣ-русӣ, русӣ-форсӣ, тоҷикӣ-русӣ, русӣ-тоҷикӣ метавон муқоиса ва баррасӣ кард: учёт — ба ҳисобгирӣ, ба назаргирӣ; учитывать, учесть — ба назар гирифтани, ба ҳисоб гирифтани (Луғати русӣ-тоҷикӣ, 1934); дар «Луғати русӣ-тоҷикӣ» (соли 1949) бо зикри маъниҳои боло феъли «дар назар доштан» низ илова шудааст. Дар «Фарҳанги русӣ ба форсӣ» (таълифи Галунов. ҷ. 2. Москва 1937): учёт — дар назар гирифтани; с учётом всех обстоятельств дела — бо дар назар гирифтани тамоми ҷузъиёти амр; дар «Фарҳанги форсӣ ба русӣ» (таълифи М.А.Гаффаров ҷ.2,

Москва, 1976): дар назар доштан — иметь в виду, помнить»; дар назар надорам — я не помню; дар «Луғати русӣ-тоҷикӣ» (Москва, 1985): учёт — баҳисобгирӣ, баназаргирӣ; ба ҳисоб гирифтани(и); учесть — ба ҳисоб (ба назар) гирифтани; дар назар доштан; дар «Қомуси русӣ-пашту ва дарӣ» (таълифи К.А.Лебедев, Л.С. Яцевич, М.А.Конаровский (Москва 1983): учесть, учитывать (принимать во внимание) — дар назар гирифтани; «Фарҳанги форсӣ ба русӣ» (зери таҳрири Ю.А.Рубинчик ҷ.2): дар назар гирифтани — принимать во внимание, иметь в виду; дар назар доштан а) помнит (дар назар надорам чи вақт рафт); б) дар назар гирифтани; «Фарҳанги русӣ ба форсӣ» (таълифи Г.А. Восканян, Москва, 1986): учёт (принятие во внимание — дар назар гирифтани (бо дар назар гирифтани вазъ), бо таваҷҷуҳ ба; дар «Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ» (Душанбе, 2005, ҷ.2): дар (ба) назар гирифтани (доштан) — принимать во внимание, иметь в виду, учитывать; назардошт — учёт, принятие во внимание; бо назардошт — с учётом, принимая во внимание.

Дар иртибот ба ин ду таркиби «дар назар доштан» ва «дар назар гирифтани» нахуст бояд ба муродифоти ҳар кадоме аз феълҳои ёвари «доштан» ва «гирифтани» таваҷҷуҳ кард: ба чанг

Назардошт ва ё дарназардошт?

Интишори сомонаи «Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон»
(<http://www.istilohot.tj>)

доштан

= ба чанг гирифтан; ҷашн доштан=ҷашн гирифтан; рӯза доштан= рӯза гирифтан; сипар доштан=сипар гирифтан; танг доштан=танг гирифтан (Луғатнома ҷ. 7); дар канор доштан -дар оғуш доштан; дар канор гирифтани- дар оғуш гирифтани (Фарҳанги «Шоҳнома», ҷ.1). Дар бораи чанде аз вижагиҳои дигари феъли «доштан» дар осори давраи аввали порсии дарӣ дар китоби «Сабкшиносӣ» таълифи Баҳор (ҷ. 1, с. 322-323) маълумот оварда шудааст. Баҳор дар иртибот ба корбурди пешоянди «дар» чунин қазоват мекунад: «Дар замони Сомониён ба ҳеҷ ваҷҳ калимаи «дар» дар наср нест ва ба ашъори мансуб ба он давра ҳам эътимоди комил наметавон кард, вале дар кутуби насри қадимӣ, ки метавон бад-онҳо эътимод кард, ҳар чанд чустуҷӯ шуд, ҳама ҷо «андар» истеъмол шудааст. Лафзи «дар», ки муҳаффафи «андар» аст, дар аҳди Ҷазнавиён пайдо омада» (Сабкшиносӣ, ҷ. 1, с. 338).

Дар ҳар маврид феълҳои таркибии «дар назар доштан» ва «дар назар гирифтани» қолабест, ки бо ҷ узби номии «дар назар» (бо пешоянди дар) ташкил шудааст ва ин феъли таркибӣ дорои маънои «аҳамият ё арзиш додан» ва ё «таваҷҷуҳ намудан ба чизе ё дар чизе» мебошад. Масалан, «бо дар назар гирифтани вазъ» маънои «бо таваҷҷуҳ ба вазъ»-ро дорад, ки ин қолаб хеле маъмул аст. Феълҳои таркибии «дар назар доштан» ва «дар назар гирифтани» дар суннати навишторӣ ва гуфтори ғосӣ бо пешоянди «бо» таркиб баста мешавад. Ба таври намуна: «Бо дар назар гирифтани муҳити фарҳангӣ...» (Бухоро. Таълифи Р.Фрай. Техрон, 1348, 237).

Дар забони ғосӣ қолаби пешоянди бо + пешоянди дар (ба) + феъли таркибии номӣ аз қолабҳои суннатӣ дар сохтори феъл ба шумор меравад:

— бо дар назар гирифтани...; — бо дар назар доштани...; — бо ба кор бурдани...; — аз ба кор бурдани....

Намунаи мисолҳо барои ду қолаби охир дар забони ғосӣ:

«Ва ин ки мо бо ба кор бурдани калимоти бегона эҳсоси шахсият мекунем».

«Бояд ҳамин матлабро бо ба канор бурдани як ҷумла баён намуд».

«Дастгоҳи қонунгузорӣ ва иҷроӣ ва қазои кишвар... муаззафанд аз ба кор бурдани калимоти вожаҳои бегона дар гузоришҳо худдорӣ кунанд».

Қабул аз баррасии вожаҳои мураккаби «назардошт» ва «дарназардошт» дар забони тоҷикӣ меҳом аз як назари академик Муҳаммадҷон Шакурии Бухорӣ ёдовар шавам.

Мавсуф дар китоби хеш «Хуросон аст ин ҷо» дар робита ба қолаби «назардошт» ва

«дарназардошт» чунин қазоват мекунад: «ба ҷои «назардошт» гоҳ «дарназардошт» меғӯяд, ки пешоянди он ба қолаби асли намеғунҷад ва зиёдатӣ аст. Аммо калимаҳои мисли бақорғирӣ ё дарназардошт дар Эрон ва Афғонистон аз қоидаҳои асосӣ истисно буда, ба нудрат дучор меоянд. Дар забони тоҷикӣ қарни бистум ҳамин истисно ҷои қоидаи асосиро гирифт ё баробари он аҳамият пайдо карда бе ҳад густариш ёфт. Ба фикри мо ин тарзи қоидаи аслиро бо истисноии он иваз кардан ё дар баробари қоидаи асосӣ истисноии онро ривож додан кори дуруст нест». Муаллиф дар идома меафзояд: «Ҳомазанҳои мо, ки бидуни чунин тафтиш ва таҳқиқ, масалан дарназардоштро ба ҷои пазируфтаанд, ба назари камина чандон кори дуруст накардаанд» (Ҳамин асар с. 225).

Ҳамчунон ки мебинем донишманди муҳтарам, аслан муҳтавои ин ду қолабро дар равиши воҷасозӣ дарк накардааст ва аз корбурди ҳар ду ин вожа ҳулосаи ғалат бардоштааст. Бо қадом далел калимаи мураккаби «назардошт» дар муқобили «дарназардошт» «қоидаи асосӣ» маънӣ мешавад? Ҳам «дарназардошт» ва ҳам «назардошт» ҳарду шаклҳои муҳаффафи феъли таркибии

«дар назар доштан» буда, ин таркиб дар забони тоҷикӣ нахуст ба вожаи мураккаби «дарназардошт» ва баъдан ба шакли «назардошт» ихтисор шудааст. Бинобар он шакли муҳаффафи «назардошт»-ро бар шакли муҳаффафи дигари «дарназардошт» ҷиғуна метавон

Назардошт ва ё дарназардошт?

Интишори сомонаи «Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон»
(<http://www.istilohot.tj>)

бартарӣ дод?

Аз нигоҳи ташкили ҷузъҳо вожаи мураккаби «назардошт» дар чунин қолаби ихтисоршуда наметавонад ба феъли таркибии «дар назар доштан» ё «дар назар гирифтан» иртибот дошта бошад.

Вojaи мураккаби «назардошт» дар қолаби исм+ асоси замони гузашта танҳо ба феъли таркибии «назар доштан» дар маъниҳои «нигоҳ кардан, нигариштан, назар афкандан; тамошо кардан; таваҷҷуҳ ва иноят доштан, илтифот кардан; майл доштан» метавонад иртибот гирад. (Дар бораи маъниҳои феъли «назар доштан» ниг.: Луғатнома, ҷ. 14).

Муқоиса шавад ҳамин қолаб дар феъли маҷозии таркибии номии чашм доштан — «умед доштан, умедвор будан, интизор кашидан, чашм ба роҳ будан» (Луғатнома. ҷ.6; Пейсиков 1975, 171).

Таркибҳои феълии пешвандӣ дар осори порсии дарӣ ва ё забони форсӣ-тоҷикӣ бо корбурди қолабҳо бо пешвандҳои «ба», «аз», «бар», «дар» бо изофаи феълҳои таркибии номӣ бо феълҳои ёвари гуногун истифодаи фаровон доранд. Ин гуна таркибҳои маҷозии феълҳои пешвандӣ, ки метавонанд аз се ва ё чаҳор ҷузъ иборат бошад, танҳо дар ифодаи як маъно ба кор мераванд. Чанде аз феълҳои пешвандии номӣ дар ин қолаб аз ҷониби Парвиз Нотили Хонларӣ дар китоби «Таърихи забони форсӣ» дар асоси осори давраи аввал мавриди таҳлил таҳқиқ қарор дода шудааст (ниг.: Хонларӣ 1377, 171-175).

Бунёди ин қолаб дар забони форсӣ-тоҷикӣ танҳо феъли маҷозии таркибии номии «дар назар доштан» (бо гунаи он: «дар назар гирифтан») буда ва ин таркиб набояд ба шакли «назардошт» ё «дарназардошт», ки ҳарду шаклҳои муҳаффафанд, иваз карда шаванд. Дар ин таркиб пешванди «дар» ҷузъи ҷудонопазир маҳсуб меёбад.

Феҳристи манобеъ

Баҳор Муҳаммад Тақӣ. Сабкшиносӣ. ҷ.1. -Техрон, 1375.
Восканян Г.А. Фарҳанги русӣ ба форсӣ. -М., 1986.
Галунов Р.А. Русско-персидский словарь. -М., 1937.
Гаффаров М.А. Фарҳанги форсӣ ба русӣ. -М., 1976.
Лебедев К.А., Яцевич Л.С., Конаровский М.А. Қомуси русӣ-пашту ва дарӣ. -М., 1983.
Луғати русӣ-тоҷикӣ. Зери таҳрири А.Деҳотӣ ва Н.Н.Ершов. -М., 1949.
Пейсиков Л.С. Лексикология современного персидского языка. -М., 1975.
Фарҳанги форсӣ ба русӣ. Зери таҳрири Ю.А.Рубинчик. Дар 2 ҷилд. -М., 1970.
Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ. Зери таҳрири Д.Саймиддинов, С.Д.Холматова, С.Каримов. -Душанбе, 2006.
Фарҳанги забони тоҷикӣ. ҷ.1. -М., 1969.
Фарҳанги «Шоҳнома». Бо кӯшиши Алии Равоқӣ. -Техрон, 1390.
Фарҳанги истилоҳоти ирфонии исломии форсӣ-англисӣ, англисӣ-форсӣ. -Техрон, 1388.
Фрай Ричард. Бухоро. -Техрон, 1348.
Хонларӣ Парвиз Нотил. Таърихи забони форсӣ. -Техрон, 1377.
Шакурӣ М. Хуросон аст ин ҷо. -Душанбе, 1996.

Рӯзномаи Нигоҳ, 4 апрели соли 2012.

Баҳодиҳии муҳтаво: 5

Баҳои миёна: 5 (1 овоз)

Назардошт ва ё дарназардошт?

Интишори сомонии «Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон»
(<http://www.istilohot.tj>)

Категория:

- [Мақолаҳо](#) [1]
- [Фаъолият](#) [2]

Манбаъ:: <http://www.istilohot.tj/tg/content/nazardosht-va-yo-darnazardosht?mini=2024-03>

Пайвандҳо

[1] <http://www.istilohot.tj/tg/category/%D0%BC%D0%B0%D2%9B%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D2%B3%D0%BE> [2] <http://www.istilohot.tj/tg/category/%D1%84%D0%B0%D1%8A%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%8F%D1%82>